

Dr hab. Tadeusz Kopyś
Instytut Studiów Europejskich
Uniwersytet Jagielloński

Kraków, dn. 19 stycznia 2026 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgr Pawła Floriana Neumann-Karpińskiego pt.: *Topografie traumy narodowej. Kalwaria Węgierska w Sátoraljaújhely i inne pomniki trianońskie jako nośniki pamięci i tożsamości narodu węgierskiego*

Praca napisana pod kierunkiem: prof. dr hab. Jörga Hackmanna

Recenzent: dr hab. Tadeusz Kopyś (Uniwersytet Jagielloński)

Monografia Pana Pawła Floriana Neumann-Karpińskiego pt. *Topografie traumy narodowej. Kalwaria Węgierska w Sátoraljaújhely i inne pomniki trianońskie jako nośniki pamięci i tożsamości narodu węgierskiego* jest pracą z zakresu historii, pamięci historycznej oraz polityki historycznej. Praca liczy 269 stron.

Tematyka pamięci historycznej i pamięci narodowej na Węgrzech nie jest tematem rozpraw naukowych często podejmowanym w Polsce. Oczywiście były prace omawiające historię Węgier i tematykę traumy związanej z traktatem w Trianon, ale bardzo mało miejsca poświęcano w nich sprawom pamięci, krzywdy i bólu związanego z tym wydarzeniem. W ostatnich latach temat stał się popularny chociażby z powodu 100-tnej rocznicy podpisania traktatu oraz licznych pomników, które pojawiły się na Węgrzech w przestrzeni publicznej. Jest to bardzo dobry materiał do analizy dla historyków i antropologów historii. Praca doktorska Pana magistra Pawła Floriana Neumann-Karpińskiego podejmuje bardzo ważną tematykę. Ukazuje jak Węgry radziły i radzą sobie z traumą po tragicznym roku 1920. Autor zainteresował się tym zagadnieniem mniej więcej od 2020 roku tj. od czasu rocznicy podpisania traktatu trianońskiego i przemówienia premiera Węgier w rocznicę tego wydarzenia. Wywarło ono na Panu Pawle F. Neumann-Karpińskim tak duże wrażenie, że postanowił zająć się tym zagadnieniem na poważnie, na polu naukowym. Szczególnie zainteresował go wątek legitymizacji władzy co na Węgrzech jest widoczne od 2010 roku wyraźnie co cztery lata, kiedy

rząd wykorzystuje różne polityczne zawirowania i sytuacje w polityce międzynarodowej (np. kryzys migracyjny, wojna w Ukrainie) do pozyskania przychylności elektoratu nad Dunajem. Jednak ten rząd wykorzystuje politykę historyczną i to jest właśnie zasadniczą częścią badań Pana Neumann-Karpińskiego.

Od 2010 roku Węgry obchodzą „Dzień Pamięci Trianon”, upamiętniający traktat pokojowy z Trianon podpisany po I wojnie światowej. We współczesnych Węgrzech Trianon wydaje się być trwałą i niezabliźnioną raną w dziejach narodu nie tylko w pamięci publicznej, ale także w polityce historycznej. Do dzisiaj w naszym kraju niewielu badaczy podejmuje tematykę konstrukcji *traumy Trianon*. Tym bardziej trzeba docenić wysiłek jakiego podjął się Pan Paweł Florian Neumann-Karpiński. Temat pracy doktorskiej jest bardzo nowatorski i odnosi się do aktualnych zagadnień z zakresu polityki historycznej i polityki pamięci.

Wykształcenie, sylwetka naukowa i kariera zawodowa habilitanta

Z dołączonej do pracy doktorskiej dokumentacji wynika, że Pan Paweł Florian Neumann-Karpińskiego rozwinął już szeroką aktywność naukową. Jest autorem publikacji, których tematyka jest zbieżna z tematyką pracy doktorskiej. Ponadto Pan Neumann-Karpiński był uczestnikiem bardzo 25 konferencji naukowych tak w kraju jak i za granicą. Jest to imponujący dorobek biorąc pod uwagę wiek kandydata. Autor recenzowanej monografii jest absolwentem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ukończył studia filozoficzne w 2020 roku (specjalność filozofia polityki). W trakcie studiów był trzykrotnie nagradzany stypendium Rektora UJ dla najlepszych studentów. W trakcie studiów był aktywny w pracach kół naukowych. Po studiach pracował jako nauczyciel w dwóch liceach w Szczecinie.

Autor w bardzo krótkim **Wstępie** (s. 13-14) wskazał cele rozprawy i wskazał na znaczenie traktatu triańskiego w dziejach Węgier na wpływ tego wydarzenia na tożsamość narodu węgierskiego. Wszakże jeden z wybitnych węgierskich intelektualistów w XX wieku powiedział, że „Węgrem jest ten, kogo boli Trianon”.

Wstęp- dalsza jego część (s. 15-46) bardzo szczegółowo zajmuję się stanem badań na temat traktatu. Stawia w tej obszernej części także tezę badawczą, omawia bazę źródłową i co najważniejsze uzasadnia podjęcie tematyki badań.

Rozdział pierwszy (s. 47-72) obejmuje część historyczną dotyczącą samego traktatu i narodzin irredentyzmu na Węgrzech. Autor omówił tu powstanie głównych organizacji rewizjonistycznych.

Drugi rozdział (s. 73-115) Autor poświęcił powstaniu Kalwarii Węgierskiej w Sátoraljaújhely.

Rozdział trzeci (s. 116-147) poświęcony jest pomnikom trianońskim w innych niż Sátoraljaújhely miastach Węgier. Omówione są tu więc krzyże, pomniki i maszty na flagi narodowe, które w taki czy inny sposób odnoszą się do traumy i pamięci o traktacie trianońskim.

Rozdział trzeci (s. 116-148) pracy jest prezentacją innych pomników trianońskich, ich symboliki. Autor omawia najczęściej występujące symbole wykorzystywane do pokazania krzywdy traktatu z 1920 roku. W rozdziale czwartym (s. 148-198) dokonano analizy porównawczej różnych pomników i w wyobrażeń w nich wykorzystanych. Wreszcie w rozdziale piątym (s. 199-249) moim zdaniem najciekawszym autor zaprezentował pomniki trianońskie pod kątem traumy i pamięci. Jest tu szereg bardzo interesujących podrozdziałów, chociażby 5.3.1 („Pomniki trianońskie jako drogowskazy tożsamości”) czy też inne np. („Między trywialnością a patosem – wszechobecność pamięci Trianon”).

Wartość naukowa rozprawy:

- **Oryginalność badań**

Moim zdaniem nie można zarzucić większych błędów całej koncepcji pracy. Wnikliwe badania archiwalne wnoszą bardzo dużo do całej spójności pracy. Trzeba podkreślić, że recenzowana praca Pana Pawła Floriana Neumann-Karpińskiego opiera się także na bazie materiałów i dokumentów archiwalnych jaką jest ARCANUM oraz bazie zawierającej węgierską prasę z okresu międzywojennego. Mógłbym jeszcze polecić inną bazę materiałową jaką jest HUNGARICANA (<https://www.hungaricana.hu/en/>). Można z niej korzystać i znaleźć tam nie tylko prasę z danej epoki, ale także niektóre materiały archiwalne oraz mapy.

Wysoko oceniam rozdział czwarty, który – obok wskazanych wcześniej przesłanek merytorycznych, jest zarazem ciekawym przeglądem literatury naukowej. Reasumując, Autor

dowodzi posiadania szerokiej, interdyscyplinarnej wiedzy historycznej, związanej z przedmiotem rozprawy, posiada zdolność swobodnego poruszania się w obszarze podjętych badań naukowych i posiadaną wiedzę wykorzystuje zarówno do prowadzenia wywodu jak i do konstruowania własnego podejścia.

- **Wartość naukowa rozdziałów:**

Pan mgr Paweł Florian Neumann-Karpiński łączy w swojej pracy elementy takich dziedzin jak historia, socjologia, politologia oraz antropologia. Jest to bardzo ciekawa i ambitna analiza pamięci historycznej na Węgrzech.

Wartość merytoryczna rozprawy

Praca jest ciekawym opracowaniem tematu. Brak takich publikacji na krajowym rynku monografii naukowych poświęconych Europie Środkowej. Wykorzystałem tę pracę na zajęciach prezentując pracę studentom na Uniwersytecie Jagiellońskim. Bezdyskusyjnym atutem tej pracy jest bogaty materiał ikonograficzny. Moim zdaniem warto znaleźć wydawnictwo, które podjęło by się pracy nad wydrukowaniem tejże pracy. Autor odniósł się także do teraźniejszości, do wykorzystywania traumy przez obecny rząd w celu zjednoczenia całego narodu (także tego poza granicami) aby jeszcze łatwiej pokonywać opozycję w walce wyborczej. Cenną rzeczą jest wspomnienie jak obecnie czci się pamięć o Trianon na ukraińskim Zakarpaciu, czy też na terenach południowej Słowacji (przykład: Velke Trakany). Autor doskonale podkreślił także znaczenie używania przedmiotów codziennego użytku z symboliką Trianon, symboliką krzywdy związanej z traktatem oraz motywem bólu i ich związkiem z mobilizacją narodu i społeczeństwa. Szczególnie interesujące i właściwe okazuje się użycie tu określenia „turbopatriotyzmu”, kiedy przedmioty używane w życiu codziennym, związane z pamięcią o historii danego narodu służą nie tylko edukacji, ale także emocjonalnemu „naładowaniu” ich użytkowników.

Bardzo wysoko oceniam rozdział piąty pracy a więc analizę. Na stronach 226-230 w podrozdziale „Miłość i żaloba” Autor przedstawił wykorzystanie pamięci historycznej przez funkcjonujący od 2010 roku na Węgrzech rząd. Zachód, z którym premier Obama miał problemy natury prawno-politycznej i związanej z jego aktualnym rządami jest prezentowany w

dyskursie politycznym jako strona ponosząca winę za „wszelkie zło”, jakie spotkało Węgry w XX wieku.

Poprawność redakcyjna rozprawy

To co wydaje mi się za konieczne do podkreślenia jako niepoprawne w monografii to redakcyjna a mam ty na myśli poprawność gramatyczno-stylistyczną. Niektóre sformułowania wymagają naturalnie pisowni „z dużej litery”, ale istnieje wiele miejsc w których użycie takiej pisowni nie jest konieczne:

s. 82 – tytuł rozdziału „Stacje Kalwarii” – wydaje mi się, że ma potrzeby aby słowo „kalwaria” pisać z dużej litery,

s. 12 – rozpoczęcie zdania od słowa „że”,

s. 86 – tu znajduje się kilka dyskusyjnych punktów: „miast czechosłowackich” – czechosłowackich powinno być zapisane z małej litery, bo jest to przymiotnik,

s. 86 – „powrót Wyżyny” – tu wkradło się prawdopodobnie tłumaczenie węgierskiego określenia na tereny słowackie (Górne Węgry) i tłumacz Google określił je jako „Wyżyny”,

s. 88 – pisząc o kalwarii, Autor używa dwóch form pisowni słowa „kalwaria” bardzo blisko siebie, w jednym miejscu z małej a w drugim z dużej literki,

s. 88 – cyt. „ozdobionym świętą koroną, trzymanym przez dwóch aniołów”,

s. 116 – *trianoni kereszt* – trianoni -trianoński – powinno być zapisane z małej litery

„krzyże Trianońskie” – nie ma potrzeby zapisu słowa „trianońskie” z dużej litery,

s. 114 – pojawił się taki dziwny twór językowy „Post-Trianoński”. Jeśli nawet uznamy go za poprawny konstrukt np. „post-sowiecki”, „post-kolonialny” to powinien być zapisany z małej literki,

s. 134 – Dzielnica Budapesztu – dzielnica z małej literki,

s. 137 – „podpisaniu Traktatu Trianon” – powinno być „podpisaniu traktatu trianońskiego” lub „podpisaniu traktatu z Trianon”,

s. 157 – w nawiasie (Magyar Fájdalom) – powinno być raczej (magyar fájdalom),

s. 120 – pisownia nazwiska Molnár,

s. 166 - cyt. „Nową miejscowość nazwano imieniem Świętego Emeryka .....”- „słowo „świętego” raczej z małej litery.

Ogólnie mówiąc i podsumowując, wydaje się, że trzeba dokonać pewnego usystematyzowania pisowni nazw. Przykładem jest stwierdzenie na str. 195: „...Bliska -Wodecka określa jako typ Drogi krzyżowej...” I dalej: „Program kalwarii ogranicza się do kaplic odpowiadających stacjom czternastostacyjnej Drogi krzyżowej”. Trzeba tu dokonać uregulowania jak te nazwy pisać.

Można byłoby również nieco więcej miejsca poświęcić postaci regenta Horthyego w rozdziale poświęconym w węgierskiemu irredentyzmowi. Cała polityka zagraniczna Węgier koncentrowała się w latach międzywojennych na odzyskaniu historycznych granic sprzed pierwszej wojny światowej, zatem łączy się znacząco z tematem rozważań niniejszej monografii.

Uwagi krytyczne

Jedyną uwagą krytyczną jaką mógłbym w tym przypadku podnieść w kontekście recenzowanej monografii jest niewystarczająca zakres pokazania kontekstu polityki zagranicznej i wewnętrznej Węgier w okresie międzywojennym, ale także w okresie wojny. Można było wspomnieć więcej na temat rewizji granic, **odzyskania** przez Węgry terenów utraconych w czasie konferencji trianońskiej pod koniec lat 30-tych oraz w 1940 r.

Na stronach 183-186 Autor pisze na temat parku w Zalacséb. Na zdjęciu na stronie 185 pokazana jest drewniana wieża z dwiema flagami. Jedna z nich to flaga Szeklerów, ważny symbol sprzeciwu wobec traktatu z Trianon, flaga była w pewnych okresie po 1989 roku zakazana w Rumunii, nie można było jej publicznie prezentować. Warto podkreślić fakt, że władze węgierskie eksponują tę flagę przy każdej okazji wyrażając solidarność z Węgrami w Siedmiogrodzie (flaga często jest eksponowana na budynku parlamentu węgierskiego, a przecież nie jest flagą państwa). Warto byłoby te uwagi zaznaczyć w pracy. Praca będzie wówczas jeszcze bardziej ciekawa i jeśli będzie opublikowana -co w pełni popieram- będzie miała niesamowitą wartość edukacyjną.

Podkreśliłbym także brak w bibliografii i odwołania się do ostatnio opublikowanych artykułów i prac na temat traktatu trianońskiego (byłoby to cenne w charakterystyce irredentyzmu węgierskiego w rozdziale pierwszym).

Oto kilka prac które powinny znaleźć się w bibliografii recenzowanej pracy:

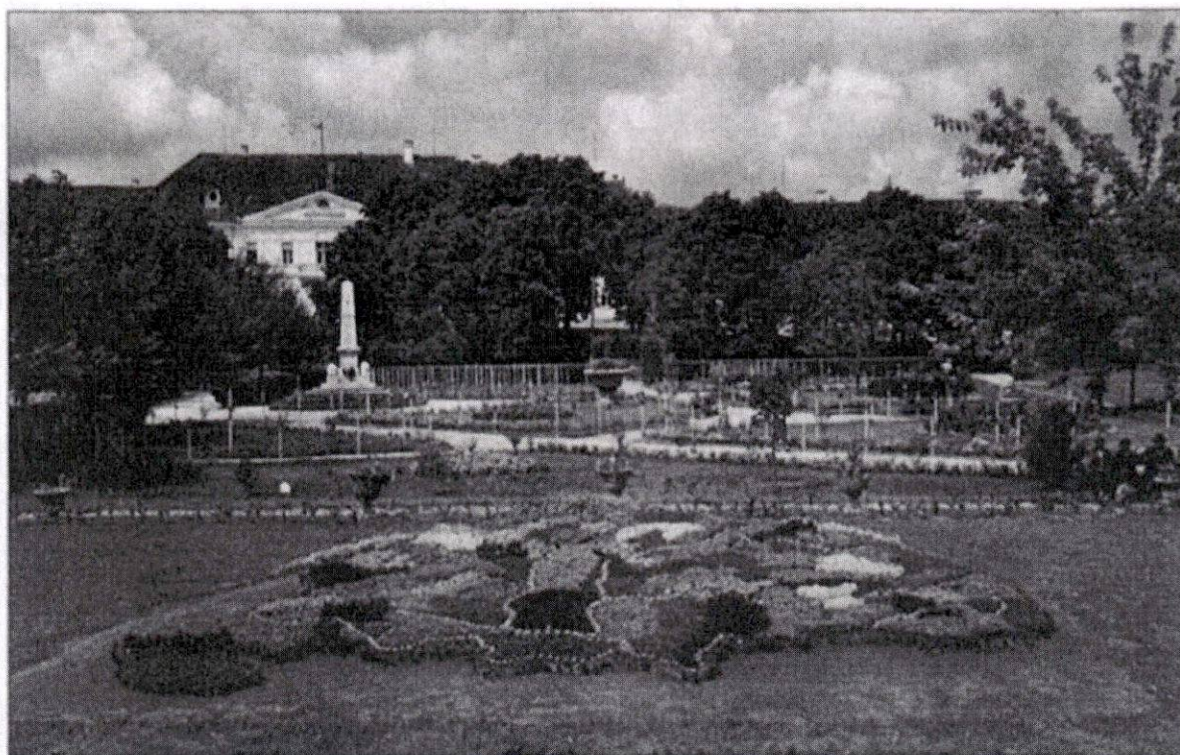
1. Szymon Brzeziński, Sieroty świętego Stefana Węgrzy wobec traumy Trianon (2007), <https://wiesz.pl/2007/01/01/14311-sieroty-swietego-stefana-wegrzy-wobec-traumy-trianon/>
2. Bartosz Bogusław Bobek, Polityka historyczna Węgier. Współczesne oblicze, <https://doi.org/10.15503/onis2018.128.136>
3. Éva Kovács, Overcoming History through Trauma. The Hungarian Historikerstreit, *European Review* , Volume 24 , Issue 4 , October 2016 , pp. 523 – 534.
4. Kazimierz Serwin, Percepcja traktatu triańskiego/trianońskiego w węgierskiej kulturze, *Wschodnioznawstwo* 2020.
5. Dominik Héjj, Trianon jako trauma i narzędzie w polityce pamięci Węgier, *Momentas IES*, 103/2020.
6. Margit Feischmidt, Memory-Politics and Neonationalism: Trianon as Mythomoteur, *Nationalities Papers* , Volume 48 , Special Issue 1: Special Issue on the Emergence and Resilience of Parastates , January 2020 , s. 130 – 143.
7. Szabolcs László, Memory Politics in an Illiberal Regime, <https://publicseminar.org/essays/memory-politics-in-an-illiberal-regime/>
8. Veronika Józwiak, Memory and Politics: The Importance of the Treaty of Trianon for Hungary, *PISM Bulletin*, 2020.
9. Gabor Gyáni, The memory of Trianon as a political instrument in Hungary today,
10. Eszter Szőnyi, The trauma of Trianon in the past and the present: Nostalgia in the service of politics, Budapest 2017.

Wracając do polecanego w recenzji innego źródła jakim jest baza danych HUNGARICANA, warto zaznaczyć, że jest ona pełna materiałów i fotografii kalwarii w Sátoraljaújhely w poprzednich dekadach. Można z nich korzystać za darmo. Nie jest to zarzutem wobec Autora, ponieważ już wspomniano, walorem pracy jest duża ilość ilustracji. Pan Pawła Florian Neumann-Karpiński zamieścił też kilka fotografii z okresu międzywojennego ukazujących traumę triańską. W bazie HUNGARICANA można znaleźć szereg ciekawych ilustracji i rycin jak ta poniżej pokazująca Turula:

Źródło: Gábor Limbacher, A haza területe mint nemzeti jelkép [w:] **Jenő Molnár (red.)**: *Magyarság és a Kárpát-medence. Az első bécsi döntés című nemzetközi konferencia tanulmányai*, Veszprém, 2015.

Właśnie cytowane pod ilustracją źródło jest pełne ciekawych ilustracji, które można byłoby wykorzystać w tej publikacji lub publikacji która może powstać na bazie tej recenzowanej monografii. W publikacji Gábora Limbachera znajdziemy np. ilustracje klombów w parkach z kwiatami ułożonymi w formie mapy Węgier (w czasach moich studiów opowiadał o takich klombach prof. Wacław Felczak, kiedy uczęszczałem na jego seminarium).

4. ábra. Irredenta díszsövény az integer Magyarország területével, „Nem nem soha” jelszóval
(Balatonfüred gyógyfürdő, f-f képeslap – ZMSZ 0030338-a)

Ponownie podkreślę, że nie jest absolutnie mój zarzut w stosunku do Autora, że nie uwzględnił części prac dotyczących opisywanego tematu. Nie sposób odnieść się do każdego historyka, który pisał o Trianon, symbolicznie krzywdy związanej z Trianon, ponieważ każda praca doktorska musiałaby się zmienić w przewodnik po literaturze przedmiotu i zabrakłoby miejsca w niej na przedstawienie i udowodnienie tezy.

Ocena końcowa

Powyższe uwagi krytyczne są niewielkie i nie umniejszają bardzo wysokich walorów naukowych opracowania Pana Pawła Floriana Neumann-Karpińskiego. Autor dobrze opanował warsztat badawczy i zastosował właściwe metody. Dzięki temu rozprawa doktorska stanowi bardzo ciekawe i oryginalne dzieło z zakresu polityki pamięci i tożsamości Węgier w XX wieku.

Mimo sformułowanych powyżej uwag krytycznych recenzowaną rozprawę Pana Pawła Floriana Neumann-Karpińskiego należy ocenić bardzo wysoko. Związana jest ona z niezmiernie ważnym i stosunkowo świeżo badanym obszarem polityki historycznej. Praca jest spójna, przemyślana, uporządkowana i niesie w sobie ewidentny ładunek nowości.

Przygotowana rozprawa dowodzi, że Pan Paweł Florian Neumann-Karpiński dobrze poznał i opanował warsztat pracy naukowo-badawczej oraz dysponuje znaczną, ponadprzeciętną wiedzą z zakresu reprezentowanej specjalności. Stwierdzam, że sformułowane w niniejszej recenzji uwagi mają - charakter redakcyjno-dyskusyjny i nie obniżają wartości recenzowanej pracy, która spełnia wymogi stawiane przy procedurach doktorskich.

Stwierdzam, że monografia Pana Pawła Floriana Neumann-Karpińskiego świadczy o dojrzałości naukowej Autora i spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 187 ust. 1-2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.). W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

